

ब्रह्मैवमुं ३४० "व्यासः पुराणसूत्रज्ञः पञ्च बालमिकं
यदा । मोनीभूतः स सकार त्वमेव जगदम्बिकाम् ।
तदा चकार सिद्धान्तं त्वहरेण सुनीश्वरः । संप्राप निर्मलं
ज्ञानं भ्रमान्ध्रसदीपकम् । पुराणसूत्रं श्रुत्वा स
व्यासः पञ्चकलोद्भवः । त्वां सिधेवे प्रदध्यौ च शतवर्षं
पुष्करे । तदा त्वत्तोषरं प्राप्य स कवीन्द्रो बभूव ह ।
तदी वेदविभागश्च पुराणश्च चकार ह । स च कन्याकाले
सत्यवत्यां पराशराज्जातः कालीनशब्दे १८८१५०८३२२
वेदव्यासशब्दोक्तेषु सुनिभेदेषु च २४मासादिषमा-
नार्थके विग्रहवाक्ये ४विसारे अमरः दृत्तलेखस्य म-
ध्यस्थरेखायाम् "व्यासे भनन्दाग्निहते" लोला० केत-
शब्दे २४०१५० दृशम् । "यएवं वाचयेद्विप्रो स
ब्रह्मन् ! व्यास उच्यते" इत्युक्ते ५पुराणपाठके विप्रे च
ह्मानभेदे शब्दर० । [ब्रह्म च ।

व्यासक्त लि० वि+आ+सन्ज-क्त । १आसक्ते तत्परे २स-
व्यासङ्ग पु० वि+आ+सन्ज-वञ् । १आस्योत्तरत्यागेनैकपरत्वे
आसक्तौ च । [२निषिद्धे च ।

व्यासिह लि० वि+आ+सिध-क्त । १आस्ययावद्धे मेदि०
व्यासहत लि० वि+आ+हन-क्त । व्याघातयुक्ते ।

व्याहार पु० वि+आ+ह-वञ् । १वाक्ये २उक्तौ अमरः ।

व्याहति स्त्री वि+आ+ह-क्तिन् । १उक्तौ २भूभूवःसरा-
दिषु सप्तमं भूभूवःसरादिभोक्तृसप्तात्मकेषु मन्त्रभेदेषु च
सप्त लोकाः पुनरेताः सप्त व्याहृतय एवेति योगियात्त-
वक्तृत्वेन प्रतिपादितम् यदाह "भूराद्याश्चैव सत्यानां
सप्त व्याहृतयस्तथा । लोकास्ता एव सप्तैते उपर्यु-
परिसंस्थिताः" । तथा "सप्त व्याहृतयः प्रोक्ताः पुरा यस्तु
स्वयम्भुवा । ता एव सप्त ऊर्ध्वं सि लोकाः सप्त प्रकीर्तिताः"
यथा च वासनया सप्त व्याहृतयः सप्त लोकाः सा च
वासना योगियात्तवक्तृत्वेनैव निरुक्ता विविच्य प्रतिपा-
दिताः यदाह "भवन्ति चास्मिन् भूतानि स्यावराणि
चराणि च । तस्माद्भूरिति विज्ञेया प्रथमा व्याहृतिः
सृता । भवन्ति भूयो भूतानि उपभोगक्षये पुनः ।
कल्पान्ते उपभागाय भुवस्तस्मात् प्रकीर्तिता । शोतो-
ष्णाद्विजेजांसि जायन्ते तानि वै सदा । आद्ययः सृज-
तोनाञ्च जर्जरीकः स उदाहृतः । सधरोत्तरलोकेभ्या
महांसु परिपाकितः । हृदयं सर्वलोकानां मह-
क्तेन निगद्यते । कल्पदाहप्रकीर्तास्तु प्राणिनस्तु पुनः
पुनः । जार्यन्ते तु पुनः सर्गे जनन्तेन निगद्यते । सन-

काद्यास्तपःविदा ये चान्ये ब्रह्मणः सुताः । अधिकार
निवृत्ताश्च तिष्ठन्त्यस्मिन्तस्तपः । सत्यन्तु सप्रमो लोको
ब्रह्मणस्तदनन्तरम् । सर्वेषाञ्चैव लोकानां भूमिं संति-
ष्ठते सदा । ज्ञानकर्मसु निष्ठानां तथा सत्यस्य भाषणात् ।
प्राप्यते चोपभोगार्थं प्राप्य न व्यसते पुनः । तत्सत्यं
सप्रमो लोकस्तस्माद्ब्रह्मे न विद्यते" । [च हेमच० ।

व्युत्क्रम पु० वि+उद्+क्रम-वञ् । १क्रमवैपरीत्ये २व्यतिक्रमं
व्युत्थान न० वि+उद्+स्था-ल्यट् । १विराचकरणे २स्वात-
न्त्यकरणे मेदि० ३प्रतिरोधने ४योगशास्त्रात्ते समाध्यव-
स्थाप्रच्यवे हेमच० ५न्यत्रभेदे शब्दच० । ६विशेषेण सत्याने
च । वि+उद्+स्था-क्तिन् । व्युत्थितिरयत्न स्त्री ।
व्युत्पत्ति स्त्री वि+उद्+पद-क्तिन् । १विशेषेण सत्पत्तौ
शास्त्रजन्ये शब्दार्थज्ञानादिसम्पाद्ये संस्कारभेदे १शब्दा-
नामार्थावबोधकशक्तौ च ।

व्युत्पन्न लि० वि+उद्+पद-क्त । १व्युत्पत्तियुक्ते शब्दे तत-
संस्कारयुक्ते २पुरुषे च । ३विशेषेणोत्पन्ने च ।

व्युदस्त लि० वि+उद्+वस-क्त । निराकृते ।

व्युदास पु० वि+उद्+वस+वञ् । निराकरणे ।

व्युष्ट लि० वि+उष्-क्त वा० रुडभाषः । १दग्धे २पयुं पिते
३प्रभाते च ४फले ५दिवसे च न० हेमच० ।

व्युष्टि स्त्री वि+उष्-क्तिन् । १सम्पृष्टौ २स्तुतो ३फले च
मेदि० व्युष्टिस्त्रियात्वं यागभेदः युक्तरोह्यादि ।

व्यूढ लि० वि+वृ-क्त । १निवेगनविशेषेण स्थापितं व्यूढयुक्ते
हेन्यादौ "व्यूढां कृ पदपुत्रेण" गोता । २विन्यक्ते ३सहते
अमरः "व्यूढोरक्ता दृष्टकन्धः" रघुः । ४पृथुले लि०
मेदि० ५परिहिते ६विवाहिते च लि० "व्यूढा काचन
कन्यका" प्रबोधचन्द्रोदयः । [कृचचे अमरः ।

व्यूढकङ्कट लि० व्यूढःपरिहितः कङ्कटः वर्म येन । सज्ज-
व्यूत लि० वि+वे-क्त । तन्तुभिर्गुथिते । [पटार्थे अमरः ।

व्यूति स्त्री वि+वे-क्तिन् । १वस्त्रादिवपनकर्मणि २तद्वेतने (वानि)
व्यूह पु० वि+जह-वञ् । १समूहे २निर्माणे च ३सम्यक्-
तर्के ४दृष्टे ५हेन्ये ६युद्धार्थे हेन्यसंज्ञिवेगनविशेषे अमरः ।

"समस्य तु सैन्यस्य विन्यासः स्थानभेदतः । स व्यूह
इति विख्यातो युद्धेषु पृथिवीभुजाम् । व्यूहभेदाश्च च-
त्वारो दण्डोभोगस्तु मण्डलम् । अर्धहतस्य निखीता
नीतिसारादिसम्भताः । अन्येऽपि प्रकृतिव्यूहाः क्रोश
चक्रादयः कश्चित् । तिर्यग्दृष्टिश्च दण्डः स्याद् भौगोऽ-
न्वादृष्टिरेव च । मण्डलं सप्ततो दृष्टिः पृथग्दृष्टिरेव